

20-Öfke ve umudun şehirde yankılanan sesi: Cahit Irgat şiiri**Sibel YILMAZ²**

APA: Yılmaz, S. (2020). Öfke ve umudun şehirde yankılanan sesi: Cahit Irgat şiiri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 331-340. DOI: 10.29000/rumelide.843496.

Öz

1940 Toplumcu Gerçekçi Kuşağı şairlerinden biri olan Cahit (Saffet) Irgat (1915-1971), ilk şiirlerini Cahit Saffet imzasıyla 1935 yılında *Varlık* dergisinde yayımlar. Geleneğin etkisiyle yazdığı bu romantik şiirlerinden sonra toplumcu gerçekçiliği benimser ve tarzını değiştirir. 1940'larda Türk şiirinin iki egemen söylemi olan Garip anlayışı ve toplumcu gerçekçiliğin etkisinde kalsa da zamanla kendi sesini bulur. Diğer toplumcu gerçekçi şairlerin aksine köy ve kır hayatına değil, şehir hayatının tasvirine yönelir ve ilk şiir kitabı *Bu Şehrin Çocukları*'ndan (1945) itibaren şiirlerinde şehir imgesi başat bir unsur olarak karşımıza çıkar. Şehri gözlemleyerek elde ettiği görüntü ve izlenimleri şiir malzemesi hâline getirir. Aynı tavrı daha sonra yayımladığı *Rüzgârlarım Konuşuyor* (1947), *Ortalık* (1952) ve *Irgat'ın Türküsü* (1969) isimli şiir kitaplarında da sürdürür. Şiirlerinde umut temasını da işlemesine rağmen şehrin hayatına ve insanlarına bakışında kötümser bir tavır vardır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın sosyo- ekonomik koşullarını yansıttığı şiirlerinde şehri, yoksulluğun kol gezdiği bir mekân olarak ele alır. *Rüzgârlarım Konuşuyor*, savaş sırasında istila edilmiş şehirlere ithaf edilmiştir ve şehri savaş ortamında deneyimleyen bir şiir öznesinin duygulanımlarını içerir. Irgat, birçok şiirini savaş atmosferinin etkisinde kalarak yazar; çünkü şehre baktığında ölümü görür. Bu çalışmada, toplumun sorunlarına gerçekçi bir bakış açısıyla değinen şiirler yazan Cahit Irgat'ın eserlerinde öne çıkan şehir imgesinden hareketle şairin mekânı nasıl deneyimlediği ve şehrin dilini şiirine hangi yollarla aktardığı incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Cahit Irgat, şehir, mekân, II. Dünya Savaşı, kötümserlik

The sound of anger and hope echoing in the city: the poetry of Cahit Irgat**Abstract**

Cahit (Saffet) Irgat (1915 – 1971), who was one of the poets of 1940 Socialist Realist Poetry Group, published his first poems with the signature of Cahit Saffet in the magazine *Varlık* in 1935. After writing those romantic poems under the influence of the "syllabist" movement, he adopted the socialist- realism trend and changed his style. Although he was influenced by the two dominant movements of Turkish poetry in the 1940s, Garip and Socialist - Realism, he eventually found his own voice. Contrary to other socialist-realist poets, he tends to describe city life instead of village and country, and the image of the city appears as a dominant element in his first poetry book *Bu Şehrin Çocukları* (1945). He transforms the images and impressions obtained by observing the city into poetical material. He continues the same attitude in his other poetry books, *Rüzgârlarım Konuşuyor* (1947), *Ortalık* (1952) and *Irgat'ın Türküsü* (1969). Although he deals with the theme of hope in his poems, he has a pessimistic attitude towards the life and people of the city. Especially, in

¹ 18-20 Eylül 2019'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (CONGIST'19) bildiri olarak sunulmuştur.

² Dr. Öğr. Gör., Orta Doęu Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü (Ankara, Türkiye), yisibel@metu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7450-1460 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 15.11.2020-kabul tarihi: 20.12.2020; DOI: 10.29000/rumelide.843496]

his poems which reflect the socio-economic conditions of World War II he treats the city as a place where poverty exists. *Rüzgârlarım Konuşuyor* is dedicated to cities invaded during the war and includes the emotions of a poetry subject experiencing the city in a war atmosphere. Irgat wrote many of his poems under the influence of the Second World War atmosphere. Because when he looks at the city, he sees death. This study will examine how the poet experienced the space and how he transferred the language of the city to his poetry based on the image of the city that came to the fore in the works of Cahit Irgat, who wrote poems that touched on the problems of society with a realistic perspective.

Keywords: Cahit Irgat, city, space, the Second World War, pessimism

Giriş

Sosyal bir varlık olan insanın kendisiyle ve başkalarıyla kurduğu ilişkiler, yaşadığı mekânlara bağlı olarak şekillenir. Bu mekânların başında ise şehir/kent gelmektedir. Mimar ve şehir plancısı Turgut Cansever'in tanımladığı üzere “*şehir, insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli en büyük fiziki ürünü ve insan hayatını yönelten, çerçeveleyen yapıdır*” (1996, s.125). İnsan eliyle yaratılmış bir mekân olan şehir, farklı sanat dallarında çeşitli çağrışım ve sembol değerleriyle birlikte sıkça karşımıza çıkar. Türk şiiri özelinde bakarsak divan edebiyatından itibaren şehirli bir şiir yazılmaya başlandığını görürüz. Şiirimizde şehri ilk kez imge düzeyinde kullanan şair ise Abdülhak Hâmid Tarhan'dır. Hâmid, “Sahra” şiirinde romantizm akımının etkisiyle doğal hayatı yüceltip şehir hayatını eleştirir. Tevfik Fikret, istibdat döneminin ve ferdi hassasiyetlerinin baskısıyla “Sis” şiirinde İstanbul'u âdeta lanetler. Yahya Kemal, şehre dünya görüşünün ve geçmişe duyduğu özlemin penceresinden bakar. “*Yeni Türk şiirinde şehri, belli bir şehri değil, sadece şehri önemli bir imge olarak kullanan ilk şair*” (Yıldız, 2017) olarak nitelenen Necip Fazıl ise şehri metafizik korku ve endişeleri ekseninde deneyimler. 1940'larda Garipçiler ve onlardan etkilenen şairler, bir “flâneur” gibi şehri gezerler ve “küçük adamın” yaşantısını gözlemleyerek şiir yazarlar. İlhan Berk'in 1947 tarihli *İstanbul* kitabı da benzer bir anlayışın ürünüdür.

1950'lerden sonra sanayileşmenin etkisiyle şehir kavramının tanımı da değişime uğrar. “*Kent sorunsalını*” sunmak ve ortaya koymak için bir yola çıkış noktası gerekir: *sanayileşme süreci*” (2015, s.21) diyen Henri Lefebvre, modern şehir/ kent kavramının oluşmasında bu süreçte ortaya çıkan sermaye-emek ve sermaye-iktidar ilişkilerinin önemli bir rolü olduğunu vurgular. Buna ek olarak yine 1950'lerde ülkemizde köyden şehre göçün başlamasıyla birlikte şehirlerin yapısı da değişime uğrar. Bu yıllarda şiir yazan şairlerin çoğu şehre modernite ve yabancılaşma kavramları üzerinden bakarlar. Yabancılaşma kavramı; doğadan kopuş, teknoloji, tüketim ve kentleşmenin olumsuz etkileri gibi konuları da beraberinde getirir. Mehmet Narlı'nın da ifade ettiği gibi “*Zaten şehrin bir problem, bir düş, bir kâbus, bir kafes ya da bir kutsallaştırma mekânı olarak algılanması modernizmin getirdiği sonuçlardır*” (2014, s. 47-48). Ahmet Oktay da şair ve yazarlarımızın şehri bir uzam olarak 1950'lerden sonra keşfettiğini belirtir. Ona göre, “*Kent yaşamı uzamsal zenginliği ve farklılığıyla, sunduğu ya da sunabileceğine inanılan maddî-manevî fırsatlarıyla, her türlü bireysel fantazmayı beslemeye uygun kozmopolit yapısıyla, her zaman için siyasal ve sanatsal imgelemin besleyicisi olmuştur*” (Oktay, 2002, s.10-11). Bu dönemde Behçet Necatigil, Attila İlhan, İsmet Özel ve Turgut Uyar; şehir imgesine en çok yer veren şairlerin başında gelir.³

³ Ayrıntılı bilgi için bak.: Narlı, M. (2014). *Şiir ve mekân* (2. Baskı). Akçağ: Ankara.

1945'ten itibaren yazdığı şiirlerde şehir imgesini sıkça kullanan şairlerden biri de Cahit (Saffet) Irgat'tır (1915-1971). Irgat'ın ilk şiirleri Cahit Saffet imzasıyla 1935 yılında *Varlık* dergisinde yayımlanır. İlerleyen yıllarda *Servet-i Fünûn/ Uyanış*, *Gündüz* ve *Yücel* gibi dergilerde Asım Bezirci'nin deyişiyle “romantik ve egzotik bir hava” (1971, s.69) taşıyan şiirler yazar. Bu şiirlerde dönemin yaygın eğilimi olan hece şiirinden etkilenir. 1939'dan sonra duyuş ve düşünüş tarzını değiştirerek toplumcu gerçekçilik çizgisine kayar ve bu tarihten önce yazdığı şiirlerin çoğunu kitaplarına almaz. 1939'dan sonra *Ses*, *Pınar*, *Yürüyüş*, *Ant*, *Yaprak*, *Yığın*, *Yeni Dergi*, *Dost*, *Yeditepe* vb. dergilerde yer alır. Şiirlerini *Bu Şehrin Çocukları* (1945) *Rüzgârlarım Konuşuyor* (1947), *Ortalık* (1952) ve *Irgat'ın Türküsü* (1969) kitaplarında toplamıştır.

Cahit Irgat, edebiyatımızda Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Ömer Faruk Toprak, A. Kadir, Niyazi Akıncıoğlu, Suat Taşer, Fethi Giray ve Mehmed Kemal gibi şairlerle birlikte “1940 Toplumcu Gerçekçi Kuşağı” olarak adlandırılan grupta yer alır. İçerik, dil ve söylem bakımından 1940 Kuşağı'nın diğer şairlerini takip etse de biçim konusunda onlardan farklı olarak kısa şiirler yazar. Diğer şairler biçim konusunda genellikle Nâzım Hikmet'i örnek almış veya taklit etmiştir. Propagandayı öne çıkarmaması ve hitabet üslubuna başvurmaması da Irgat'ı bu kuşağın diğer mensuplarından ayırır.

Irgat, ilk kitabı *Bu Şehrin Çocukları*'nda Garip anlayışıyla toplumcu gerçekçi şiir anlayışını harmanlar. Buradaki şiirlerde biçim, dil ve söyleyiş özellikleri açısından Garip etkisi daha belirgin iken, dünya görüşüne bağlı olarak şiirlerin içeriğinde 1940 Kuşağı'nın edebî çizgisini sürdürür. *Rüzgârlarım Konuşuyor*'dan itibaren daha tutarlı bir şiir oluşturur ve Garip etkisi gittikçe azalır. “*Bile bile ilerici ve toplumcu şairleri tuttum hep. Dünyada da bizde de... Ama hiçbirini bile bile örnek almadım ve hiçbirinden etkilenmedim*” (Altınkaynak, 1977, s.151) diyen Irgat, farklı etkilere açık olsa da özgün bir şiir dili yaratır. Şiirini geliştirmek adına arayış içinde olan şair, Şükran Kurdakul'un ifadesiyle şiirimize bir “Cahit Irgat içtenliği” getirmiştir (1987, s.237). *Rüzgârlarım Konuşuyor* ve *Ortalık* kitapları sakıncalı bulunarak kovuşturmaya uğrasa da fikirlerini özgürce dile getirmekten kaçınmamıştır.

1. Şehirli bir şair olarak Cahit Irgat

Kalbimizin ortasında güvercin
Güvercinin kursağında bir kurşun
Kefenimiz arşın arşın
Parasıyla peşin peşin
Cahit Irgat

Cahit Irgat, ilk şiirlerinden itibaren şehirli bir şair olarak karşımıza çıkar. Dönemin politik ve ekonomik açılımları gereği daha çok köy ve kır yaşamına yönelen toplumcu gerçekçi şairlerin aksine tüm kitaplarında şehir insanını ve yaşamını merkeze alır. Şehri gözlemleyerek elde ettiği görüntü ve izlenimleri şiirleştirir. Gözlemlerinin yanında kişisel yaşantı ve deneyimlerine yer verdiği de görülür.

Bu Şehrin Çocukları'nda şehrin dekorunu yansıtırken şehir insanların hayatından bazı anları aktarır. Bu insanlar işçiler, yoksullar, çocuklar, gemiciler ve hayat kadınlarıdır çoğunlukla. Kitap, bu yanı sıra İlhan Berk'in *İstanbul*'unu (1947) hatırlatır. İstanbul'da yaşayan aç ve yoksul emekçileri şiirinin merkezine yerleştiren İlhan Berk, 504 dizeden oluşan uzun “İstanbul” şiirinde gün boyunca sokaklardan gelip geçen kalabalığı gözlemler. Aralarında uzun yüzlü işçiler, yol ameleleri, hamallar, ırgatlar ve bahriyeliler vardır. Farklı mesleklerden insanların günlük ritüellerini resmeden şair, emeği

yüceltir; işçilerin ve emekçilerin çalışma azmini över.⁴ Irgat da bağlı olduğu dünya görüşü ve sanat anlayışı gereği tıpkı İlhan Berk gibi toplumun alt kesiminden gelen insanların yaşamını şiirine konu edinir. Şehri yalnızca sosyo-ekonomik bir alan olarak gören iki şair de “sosyalist flâneur” (Karaca, 2009, s. 6-9) tabiriyle nitelenebilir.

Irgat’ın şehri, varsıllarla yoksulların mücadele alanı olarak görmesinde Nâzım Hikmet’in etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü “*Şehri, hem modern bilim ve teknolojisi bağlamında gelişmenin mekânı, hem de kapitalist üretim ilişkilerine karşı emeği örgütlemenin mekânı olarak gören ilk şair Nâzım Hikmet’tir*” (Narlı, 2014, s.212). Onunla birlikte şairlerimizin mekân algısında önemli bir değişiklik olmuştur. Düzene karşı başkaldırarak yüksek sesle konuşmaya başlayan toplumcu gerçekçiler, kapitalist düzeni eleştirmekten geri kalmazlar. Örneğin Irgat, “İstanbul” şiirinde şehirle konuşarak yoksulluğa isyan eder:

(...)
Yaşa İstanbul yaşı
Yeni zenginlerinle.
Bana senden hayır gelmez,
Çok çektirdin.
Bitpazarı şahidimdir
Az mı pabuç, palto sattım
Aç kaldım, az mı para dilendim
Bütün şehre borcum var (2018, s. 31)
(...)

Şehri şehir yapan unsurların başında meydan ve sokaklar gelir. Irgat, genellikle buralarda gördüğü manzaraları resmeden şiirler yazar. “Meydan” şiirinde “*Ne güzel şey canlı canlı yaşamak/ Kaynaşan bir meydan ortasında*” (Irgat, 2018, s.64) diyerek şehri dolduran insanlarla bir arada yaşamının verdiği mutluluğu dile getirir. İyimser bir bakış açısıyla yazılan “Bizim Sokak”, “Borç”, “Bizim Mahallede Bahar” ve “Şehirler” şiirleri, şehir görüntülerinden ibarettir. Bu şiirlerde şehir, farklı açılımları olan bir kavram değildir, yalnızca tasvir düzeyinde ele alınır.

Bu Şehrin Çocukları’nda öne çıkan temalardan biri de savaştır. Irgat, birçok şiirini II. Dünya Savaşı ortamının etkisinde kalarak yazmıştır. Bu yüzden şehre baktığında ölümü görür: “*Bombalarla şehirler/ Kucak kucağa,/ Ölümlerle toprak; / Beni de alımdan bir kurşun öptü*” (Irgat, 2018, s.16). Savaş şartlarında ölümlerle yaşayanları birbirinden ayıramaz: “*Ölümler, sorun yaşayanlara/ Niçin ayrı gömüldüğünüzü*” (Irgat, 2018, s.68). “Utanyorum Yaşamaktan” şiirinde Varşova ve Paris’te savaşan kardeşlerinin yanında olamadığı için üzülür. “Harp Meydanı” ve “Muhabet” de savaşla ilgilidir. Bu şiirlerde savaşta ölenler, askerler, esirler ve savaşın mağduru olan çocuklardan söz eder.⁵

Yoksulluk ve savaşın yanında yalnızlık, korku ve yılgınlık temaları da ön plandadır. Şehir, şiir öznesini tedirgin eder. Bu sebeple yalnız kalmaktan korkar ve “Korkuyorum” şiirinin sonlarında “sen” diye hitap ettiği kişiden onu yalnız bırakmamasını ister: “*Sen de kaçma bu şehirden/ Yalnız bırakma beni,/ Ben fakir bir sahilin/ Kahır yüklü çocuğu,/ Korkuyorum*” (Irgat, 2018, s.23). Bu korku ve tedirginlik,

⁴ Ayrıntılı bilgi için bak.: Yılmaz, S. (2017). “1940’ların Türk şiirinde ‘küçük adam’ ve serüvenleri”. *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, s. 265-279.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bak.: Ertuş, A. (2017). “Cahit Irgat’ın şiirlerinde savaş karşıtlığı”, *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(2), s.123-132.

şairin karşıt duygular arasında sıkışmasına neden olur. Birçok şiirde umut ve umutsuzluk arasında gidip gelen kararsız bir ruh hâli hissedilir. “Değer mi Deme” şiirinin ikinci bendinde “Değer mi, deme/ Bu çektiğimiz?/ Böyle yaşamının da kahrı çekilir/ Günler günler uğruna/ Böyle yaşamının da” (Irgat, 2018, s.55) dese de, öbür yandan “Memnunum diyemem yaşadığıma,/ Bana bir şey söylemiyor/ Bu deniz parçası, bu taka” (Irgat, 2018, s.54) dizelerini içeren “Memnunum Diyemem” şiirinde hayat karşısındaki memnuniyetsizliğini dile getirir. “Yollar Boyunca”, “Meydan”, “Memnunuz” ve “Misafir”, umut ve yaşama sevgisi temalarının belirgin olduğu şiirlerdir. “Ne havada bulutum/ Ne denizde balık,/ Ben bir ana rahminden/ Yaşamaya gelmişim/ Bu güzelim dünyaya” (Irgat, 2018, s. 86) dizelerinde hayat karşısında takındığı iyimser tavır, Garip şairlerinden ödünç alınmıştır. Ancak bu iyimserlik sürekli olmaz ve kitaba adını veren “Bu Şehrin Çocukları” şiirinde yaşamının bir derde dönüşmesinden yankır:

Usaç geldi arpa boyu sevinçten,
Bu dert bize yakışmıyor
Biz bu şehrin çocukları
Bu dünyanın mayası
Ekmeğinin kölesi
Ekmekten aziz insan,
Bu dert bize yakışmıyor (Irgat, 2018, s. 71)

Irgat’ın bazı şiirlerinde şehir dekoruna bir kadın da dâhil olur. “Bütün Şehirler Şahittir” şiirinde “Bütün şehir şahittir/ Bu kadını sevdiğime” (Irgat, 2018, s.58) derken “Sensiz de Yaşanır”da tam tersini söyleyerek sevdiği kadın olmadan da yaşamın güzelliklerini duyumsayabileceğini ifade eder. Garipçilerin küçük şeylerle mutlu olma duyarlılığının bir uzantısı olan bu şiirde Irgat, şehir yaşamına duyduğu sevgiyi dile getirir:

Kurbanıym bu şehrin
Yolda şarkı söylemeyi
Ağlarken küfretmeyi
Dert çekmeyi öğretti bana,
Tutkunum taşına toprağına bu şehrin.

Tutkunum güneşe göbek atan
Çingene çocuklarına,
Meyveler müjdeleyen
Nar ağaçlarına,

Sensiz de yaşanılır bu şehirde (Irgat, 2018, s.62).

1.1. Rüzgârların Konuşuyor’da savaş manzaraları

Irgat’ın ikinci şiir kitabı *Rüzgârların Konuşuyor’un* girişinde “Bu şiirler istila görmüş şehirlere ve İkinci Dünya Harbi’nin sefaletlerine dairdir” cümlesi yer alır. Kitabın “İthaf” bölümünde ise bu şiirlerin “iyiliğin, kardeşliğin, umudun/ aynı hakkın, hürriyetin/ insanlığın şarkısı” (Irgat, 2018, s.75) olduğu belirtilmiştir. Buradaki şiirlere isim yerine numara verilmiş ve böylece birbirini bütünleyen

şiiirlerden meydana gelen bir kitap ortaya çıkmıştır. Asım Bezirci, Irgat'ın bu kitabı II. Dünya Savaşı destanı gibi tasarladığını; ancak sonradan bu şiiirlerin bir destan yapısına bağlanmadığını yazar (1971, s.74). Savaş manzaralarının sunulduğu bu şiiirlerde emperyalizm ve faşizm karşıtlığı ön plandadır. Burada şehir, *Bu Şehrin Çocukları*'ndakine göre farklı bir boyutta algılanarak emperyalist güçlerin karşısında ezilen insanların mekânı olarak nitelenir. Ezen ve ezilen ilişkisinin öne çıktığı şiiirlerde Irgat, tıpkı Nâzım Hikmet'in savaş karşıtı bir söylem geliştirdiği eserlerinde yaptığı gibi "biz" zamiriyle konuşarak sömürülen ve hor görülen insanların safında yer aldığını belirtir. "*Ben ezilmiş insanların/ Acı çeken, sancı çeken çocuğu/ Irgatların ırgatı*" (Irgat, 2018, s.101) diyerek kendisini yoksul ve ezilen insanların arasında gördüğünü ifade eder. Birçok yerde alınterine ve emeğe vurgu yapar; ancak savaşın neden ve niçin'leri üzerinde durmaz. Savaşın yarattığı yaşam koşullarını tespit edip betimlemekle yetinir. İlk kitabında olduğu gibi sıkça yoksulluğa vurgu yapar. Yoksulluk karşısındaki isyanını dile getirirken yoğun duygularının etkisi altındadır. Şehri "maddi mücadele alanı" (Oktay, 2002, s. 68) olarak gördüğü için nereye baksa bir yoksulluk manzarasıyla karşılaşır. Açlıkla mücadeleyi XIV numaralı şiiirin son dizelerinde şöyle dile getirir:

İnsanı deli ediyor kokun
Dünyamızda beş yüz milyon insan aç
Harp eden aç, etmeyen aç
Galipler aç, mağluplar aç
Kim kimden medet umsun
Baş tacımız, ekmeğimiz? (Irgat, 2018, s.98).

İlk kitapta olduğu gibi savaş ve yoksulluk temaları, ölüm temasını çağırır. II numaralı şiiirde "*Şehir değil/ Tabut bu,/ Kol kola dolaşılıyor/ Ölüler*" (Irgat, 2018, s.89) diyerek şehre baktığında ölüleri gördüğünü söyler. Bazı şiiirlerinde ise doğrudan ölmüş kişileri ya da savaş esirlerini konuşturur:

Ben bir harp esiriyim
Korku, tehdit, sefalet var
Bu şehrin havasında,
Bu şehrin mahzenleri
İrin kokar, kan kokar
Şehrin mahzenlerinde
Cinayet var, ölüm var (Irgat, 2018, s.90).

Irgat'ın şiiirlerinde çocuklar da önemli bir yer tutar. "*İsyanı çocuklardan öğrendim*" (Irgat, 2018, s.52) diyen şair, XIII numaralı şiiirde savaşçı çocuk gözüyle anlatır. Bir çocuğun ağzından yazılan bu şiiirde geçen "*Ben yaşamak istiyorum/ ağaç gibi sessiz, rahat./ Karınca kararınca değil,/ Serpile serpile boylu boyumca*" (Irgat, 2018, s.97) dizeleri geleceğe dair bir umuttur. Irgat'ın şiiirlerinde öne çıkan imgelerden biri olan ağaç; yaşamı, canlılığı, umudu ve kimi zaman da -darağacı sebebiyle- ölümü çağırıştır.

"*Ben dünyanın Canevi/ yaşamayı seviyorum/ Hürriyeti seviyorum*" (Irgat, 2018, s. 99) diyen Irgat, savaşın bitmesini ve hürriyetin gelmesini arzu ettiğini söyler. Devrimci romantizmin getirdiği iyimserlikle daha güzel bir dünya yaratma umudunu dile getirir. Kitabın sonlarında yer alan XX, XXI, XXII numaralı şiiirlerde umut teması daha da belirgin hâle gelir ve kitap boyunca yoksulluk, baskı, zulüm ve ölümden bahseden Irgat, insanların birlik ve beraberlik içinde geleceği kuracağını düşünür.

“İnsan insan paylaşalım/ Yaşamayı, komşuluğu, dostluğu/ Bağdaş kurup yan yana/ Bir sahandan yiyelim/ Dünyamızın sofrasında” (Irgat, 2018, s. 103) dizeleri dünya nimetlerinin tüm insanlar arasında eşit ve adil bir şekilde paylaştırılabileceğine duyulan inancın göstergesidir. “Seni de seviyorum/ İpimi çeken cellat/ Biliyorum, ekmeğin var/ Boynumdaki ilmikte” (Irgat, 2018, s.92) dizelerinde görüldüğü gibi onu ölüme götürecek celladı bile sever. İyimserliği hümanizmle birleşir. Kitabın “Yağmur yüklü gözlerimiz saadetle yıkansın,/ Size mesut günleri müjdeliyorum” (Irgat, 2018, s.104) dizeleriyle bitmesi de şairin iyimserliğinin doruk noktasına ulaştığını gösterir.

1.2. Ortalık ve Irgat’ın Türküsü’nde “dehşet uzamı” olarak şehir

Irgat’ın imge yaratma isteğinin daha belirgin hâle geldiği *Ortalık* kitabında hiciv ve ironi gibi anlatım tekniklerine yer verilir. Ayrıca şair, öfkeli sesini “humour” ile yumuşatır. Buradaki şiirlerde daha çok kendi duygularına yöneldiği ve ruh hâlini aktardığı görülür. Bunun en iyi ifadesi “İç Sıkıntısı” şiirinde belirir:

Camlar mahmuzlarını şakırdatıyor
Buz tuttu yeşeri atların
Ağaçlar şaha kalktı, koşuyor
Gemiler dolaşıyor gözlerimin içinde,

Soldu, rengârenk sevinçler kinde
Öldü, nar tanesi nar içinde (Irgat, 2018, s.109).

Diğer iki kitapla kıyaslandığında Irgat, *Ortalık*’ta savaş temasına pek değinmez. Buna rağmen ölüm ve yoksulluğun kol gezdiği bir şehir imgesi yaratmayı sürdürür ve şehir karşısında dehşete düşmeye devam eder. Ahmet Oktay’ın ifadesiyle söylersek Irgat, şehri bir “dehşet uzamı” olarak görmüş; çoğunlukla “pas” ve “zehir” kelimeleriyle birlikte düşünmüştür (1993, s.861). “Kalbimizin üç köşesi yangın yeri, perişan/ Güzel şehir diri diri perişan” (Irgat, 2018, s.114) dizelerinde bunun örneğini görürüz. “Kentten derlediği izlenimler, görüntüler, anılar doğrudan doğruya yıkımı ve tutunamayışı imlerler” (Oktay, 1993, s.858) Irgat şiirinde. Aynı bakış açısı, Necip Fazıl’ın *Örümcek Ağı* (1925) kitabına da sirayet etmiştir. Ancak iki şairi karşılaştırırsak Necip Fazıl’daki korku, öfke, kötümserlik, kin ve dehşet gibi duygulanımların tamamen bireysel sorunlar olduğunu söyleyebiliriz. Cahit Irgat’ta ise bu duygular, toplumsala açılır ve düzene isyana, mevcut durumu değiştirme isteğine kadar gider.

Irgat’ın Türküsü kitabında modern şehirlerde yaşanan yabancılaşmanın getirdiği sorunlar öne çıkar. Topluma yabancılaşan şehir insanı, kendini belli bir yere ait göremediği gibi zaman zaman kapana kısıldığı hissine de kapılır. Bunu özellikle “İki Göz Aydınlıkta” ve “Pas” şiirlerinde görebiliriz. “Bu şehrin çığlıkları duyulmaz/ Bu şehrin çığlıkları, Pas” (Irgat, 2018, s.165) dizelerinden ibaret olan “Pas”, bu yabancılaşmanın en kısa ve vurucu ifadesidir. Şehir ortamı, insanı başkalarının çığlıklarını duymayacak noktaya getirmiştir. “İki Göz Aydınlıkta”ta yer alan bazı dizeler de bu bakış açısının uzantısıdır: “Bu şehrin çığlıkları duyulmaz/ Sis olur, duman olur, pas tutmaz/ Bir simitçi çocuk sesi, sabahdır/ Bu şehrin çığlıkları çıldırtır” (Irgat, 2018, s.154). İki şiirde aynı dizenin yer alması (“Bu şehrin çığlıkları duyulmaz”) Irgat’ın zaman zaman tekrara düşen bir şair olduğunu gösterir.

Irgat, Garip şiiri ve özellikle de Orhan Veli etkisiyle yazdığı “Çorba” şiirinde şehrin alt kesimlerinden gelen “küçük adam”ın yaşamını betimler. Büyük şehri, şehrin nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan

insanların hayat hikâyeleriyle bir arada ele alması, Irgat'ı dönemin yaygın şiir anlayışlarına bağlasa da bu tarz şiirlerinin sayısı çok azdır:

Çorbaydı içtiği akşam sabah
İşkembecide,
Ne güzel gözleri vardı,
Siyah.

Dert taşmış kirpiklerine
Kara kara, iğri büğrü
Anası çalışır, kendi çalışır,
Babası bildi bileli hapiste.

Yedi bayram yaşandı
Kadırga'da, Cinci'de
O hâlâ işkembecide.

Dert düşmüş gözlerine,
Asıl yük bundan öte.
Yük bundan öte (Irgat, 2018, s. 151).

*Irgat'ın Türküsü'*nde toplumcu görüşlerini şiir yoluyla aktarmayı sürdürür. “Halk” şiirinde halka olan inancını dile getirir:

Halkın azını aldatırsınız
Her zaman,
Halkın çoğunu aldatırsınız
Zaman zaman,
Ama halkın tümünü?
Hiçbir zaman,
Hiçbir zaman (Irgat, 2018, s. 143).

“Çok yakında bir gün/ İnsanlar insan gibi yaşayacaklar” (Irgat, 2018, s. 178) dizesi de bu inancın başka bir yansımasıdır.

1.3. Diğer şiirleri

Irgat'ın kitaplarında yer almayan şiirleri oğlu şair Mustafa Irgat'ın değerlendirmeleriyle 1991 yılında Adam Yayınları tarafından basılan *Irgatın Türküsü (Bütün Şiirleri)* kitabının “Yaşadım” isimli bölümünde bir araya getirilir. Buradaki şiirlerde de sokakları ve meydanları gezerek şehir manzaraları biriktiren bir şairle karşılaşırız. “Boğuk Yaşantı” şiirinde geçen “Beş yüze bine bir kat/ Bir lokmaya ana avrat/ Bu aç sürü bu toprağın halkı mı/ Haraç mezat” (Irgat, 2018, s.202) dizelerinde halkın yoksulluğuna vurgu yapar. “Aç Mezarı”nda “Aç mezarı yokmuş, var/ Haram lokmalarla süslü sofralar” (Irgat, 2018, s. 215) diyerek yine aynı konuya değinir. İnsanın insana ettiği zulüm ve

baskılardan yakındır. “*Davula aynı tokmak aynı yere vurmuş gibi/ Doğarken öğretmişler insana köleliği*” (Irgat, 2018, s. 206) dese de yazgıya karşı çıkmaya ve haksızlık karşısında sesini yükseltmeye çalışır.

Umut ve umutsuzluk arasında gidip gelme durumu buradaki şiirler için de geçerlidir. “*İnsan kutsal insan korkunç*” (Irgat, 2018, s.199) dizeleri kararsızlığının ifadesidir. “*Karakedi*” şiirinde insanlığı “*Saçak altına sığınmış bir karakedi*” (Irgat, 2018, s.208) olarak niteler. “*Koca Ağaç, Kör Kuyu, İhtiyar Oyuncu*” şiirinin son bendinde ise şehirde yürüyen şairin umutsuz ruh hâliyle karşılaşırız:

(...)

Kanı donmuş büyük aktör yüreği

Çıktı terli tiyatrodan

Yağmurdan sırlısıklam

Yürür de yürür yüzyıllar ortasından

Yorgun gövde uykulu

Silkeleme dolu

Silkeleme ölü (Irgat, 2018, s. 213).

Irgat’ın yayımlanan ve bir araya getirilen tüm şiirlerinde şehir kelimesi 73 (8’i kent olmak üzere) kez kullanılmıştır. İstanbul ise yalnızca birkaç yerde geçer. Bu sebeple Irgat’ın şiirinde şehir imgesinin belli bir yeri imlemesinden çok, şairin ele aldığı temalar gereği savaşın, yoksulluğun, zulmün, korkunun ve haksızlığın hüküm sürdüğü herhangi bir dünya şehrini temsil etmesi söz konusudur. Şehir ismi yanında sokak ve meydan isimlerine yer vermemesi de bunu düşündürür. Yalnızca birkaç şiirinde daha somut bir mahalle manzarası sunduğu söylenebilir. “Yaşadım”da yer alan “İsmet Paşa Mahallesi” bunlardan biridir. Üç bentten oluşan şiirin son bendinde okuduğu bir gazete haberinden (30 Mayıs 1969, *Akşam*) yola çıkan şair, bir işçi çocuğunun yoksulluk nedeniyle ölmesini şiirine konu edinir:

(...)

Sinan’ın köprüsünde gün batır

90’ında nine’m var

60’ında ölü’m var

Ve bir gazete haberi,

Nasıl olur hatırlamam?

Hürriyet meydanında açlık

İsmet Paşa Sokağı’nda

Necati Çelik adında

Bir işçi çocuğunu sekiz aylık

Gece fareler yedi,

Kıtlık,

Bu bir gâvur eziyeti,

Nasıl olur hatırlamam?

Duyarlığım uygarlığım üstüne

Bir şeyler koymalıyım,

Koyamam (Irgat, 2018, s.235).

Sonuç

İlk şiirlerinden itibaren şehirli bir şair olarak karşımıza çıkan Cahit Irgat, özellikle 1940 ve 1950'lerde yazdığı şiirlerde şehir imgesini sıklıkla kullanır. Toplum sorunlarına gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaşan şair, bu yılların sosyo-ekonomik şartlarının insanlar üzerindeki etkisinden yola çıkarak şehri daha çok varsıllarla yoksulların mücadele alanı olarak görür. II. Dünya Savaşı etkisinin de belirgin şekilde hissedildiği şiirlerinde karamsar ve öfkeli bir ruh hâlinin yansımaları vardır. Ancak yaşama umutla bakmayı da bilen Irgat, yaşam karşısındaki kötümser tavrını iyimserlik ve yaşama sevinciyle dağıtmaya çalışır. Bu nedenle birçok şiirinde karşıt duyguların etkisi altında kalan Irgat'ı "zıtlıkların şairi" olarak niteleyebiliriz.

Irgat, kendisini şairden çok, aktör olarak nitelese de şairlik mesleğine önem vermiş ve şiirini geliştirmek için arayış içinde olmuştur. Garip şiiriyle toplumcu gerçekçi şiir anlayışı arasında bocalasa da toplumcu dünya görüşünün etkisiyle zaman içinde politik içeriği ağır basan bir şiire yönelmiştir. Özgün bir şiir dili yaratmasına rağmen bağlı olduğu sanat anlayışı, yaşadığı dönem ve şairlik yeteneği gibi sebeplerle şehri daha geniş çağrışımlara açılacak bir mekân olarak tasarlayamamıştır. Irgat şiirinde şehir; her zaman tek bir yönü, yoksulluğu gösterir. Ancak Irgat'ın şiirdeki arayışı, onu kuşağının diğer toplumcu gerçekçi şairleri arasında ayrı bir yere koymamızı sağladığı gibi savaş yıllarının koşullarını edebiyat düzeyinde takip etmemize de yardımcı olur.

Kaynakça

- Altınkaynak, H. (1977). *Edebiyatımızda 1940 kuşağı*. İstanbul: Türkiye Yazarlar Sendikası.
- Bezirci, A. (1971). *On şair on şiir*. İstanbul: May.
- Cansever, T. (1996). "Şehir", *Cogito* (Kent ve kültürü özel sayısı), 2, s.125-129.
- Ertuş, A. (2017). "Cahit Irgat'ın şiirlerinde savaş karşıtlığı", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), s.123-132.
- Irgat, C. (2018). *Irgatın türküsü: bütün şiirleri*. Ankara: Kırmızı Kedi.
- Karaca, A. (2009). "Turgut Uyar'ın şiirlerinde modern kent imgesi". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), s.5-27.
- Kurdakul, Ş. (1987). *Çağdaş Türk edebiyatı II: Cumhuriyet dönemi (1923-1950)*. İstanbul: Broy.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir hakkı*. İstanbul: Sel.
- Narlı, M. (2014). *Şiir ve mekân* (2. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Oktay, A. (2002). *Metropol ve imgelem*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet dönemi edebiyatı 1923-1950*. Ankara: Kültür Bakanlığı
- Yıldız, A. (2017). "Necip Fazıl'ın şiirlerinde şehir imgesi", *Düşünen Şehir*, s.104-114.
- Yılmaz, S. (2017). "1940'ların Türk şiirinde 'küçük adam' ve serüvenleri". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), s.265-279.